

NIKU Rapport 37

Etablering av sentre for verdensarven

Marit Myrvoll

Marit Myrvoll. 2010. Etablering av sentre for verdensarven. – NIKU Rapport 37: 26.

Oslo, april 2010

NIKU Rapport 37
ISSN 1503-4895
ISBN 978-82-8101-083-3

Rettighetshaver © Copyright Stiftelsen Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU.
Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

Rapporten er ikke trykt, men er tilgjengelig som pdf-fil på www.niku.no

Kontaktadresse: NIKU, Storgata 2, 0155 Oslo
Postadresse: NIKU, P.O.Box 736 Sentrum, NO-0105 Oslo
Tlf: 23 35 50 00
Fax:23 35 50 01
Internett: www.niku.no

Tilgjengelighet:	Åpen
Prosjektnr.:	1563431
Oppdragsgiver:	Miljøverndepartementet
Faglig ansvarlig hos NIKU:	Kari Charlotte Larsen

Forord

På oppdrag fra Miljøverndepartementet har Norsk Institutt for kulturminneforskning utredet grunnlaget for etablering av sentre for verdensarven i Norge. Utredningen har vært gjennomført i tidsrommet desember 2009 til mars 2010 og gir en oversikt over noen aspekter knyttet til etablering av sentre for verdensarven i tilknytning til norske verdensarvsteder.

En stor takk til alle innen forvaltning og formidling av verdensarven i Norge og som har stilt opp til intervju med sine visjoner, erfaring og kunnskap om de ulike verdensarvstedene.

Takk også til Elin Rose Myrvoll som har kvalitetssikret rapporten og til Alma Thuestad for engelsk språkvask.

Mars 2010

Marit Myrvoll
prosjektleder

Sammendrag

Marit Myrvoll. 2010. Etablering av sentre for verdensarven. – NIKU Rapport 37: 26.

I dag er det ingen av de sju norske verdensarvstedene som har det som betegnes som et eget senter for verdensarven. Utredningen omhandler grunnlaget for etablering av slike sentre, og presenterer et grunnlagsmateriale for Miljøverndepartementets arbeid med utviklingen av en statlig politikk på feltet. Med utgangspunkt i UNESCOs konvensjon for vern av verdens kultur- og naturarv (1972) (Verdensarvkonvensjonen) og nasjonale politiske dokumenter, omhandles ulike aspekter av potensielle verdier ved sentre for verdensarven, både når det gjelder lokal forankring og utvikling, internasjonale forhold og en eventuell samlokalisering med etablerte nasjonalparksentre. I tillegg drøftes statens konvensjonsforpliktelser på dette feltet.

Rapporten gir ei framstilling av hva virksomheten ved slike sentre kan inneholde av aktiviteter og tilbud, sett fra de enkelte verdensarvstedenes ståsted. Sentre for verdensarven bør ha fokus og forpliktelser både innen forvaltning, formidling og forskning i relasjon til verdensarven, samt orientere seg nasjonalt og internasjonalt innen kulturarv-feltet.

Det lokale og det globale perspektiv har sitt møtested i verdens natur- og kulturarv. Verdensarvstedene er forskjellige, samtidig som alle har som felles målsettinger: vern, bevaring, formidling og forskning. Disse må ses som gjensidig avhengige av hverandre. I tråd med regjeringens politikk hører det med til målsettingen å utvikle lokalsamfunnene hvor de ulike verdensarvstedene er lokaliserte. En totalforvaltning av verdensarvstedene bør gjenspeile alle disse perspektivene. Rapporten konkluderer med at en etablering av sentre for verdensarven vil kunne realisere disse målsettingene.

Metodisk har rapporten hovedsaklig basert seg på intervjuer med tilsatte på ulikt nivå innen forvaltningen av verdensarvsteder, i tillegg til dokumentstudier.

Nøkkelord: Verdensarv, nasjonal politikk, verdensarvsentre, organisering, virksomhet.

Abstract

Marit Myrvoll. 2010. Establishment of Centres for World Cultural Heritage Sites. – NIKU Rapport 37: 26.

Currently none of the seven Norwegian World Heritage Sites has a Centre for World Cultural Heritage. This report is about the background for a possible establishment of such centres, and it presents a basis for the Ministry of Environment's development of a national policy concerning these centres. The starting point for discussing various aspects of the potential values of Centres for World Heritage, such as local embeddedness and development, international relations and co-localisation with existing national park centres, is the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (1972) (World Heritage Convention) and national policy documents. Additionally, Norway's obligations regarding the World Heritage convention are discussed.

The report provides an account of the activities that should be included at these centres, seen from the perspective of the different Norwegian World Heritage Sites. World Heritage Centres should have a focus on and a responsibility for managing, promoting and researching the World Heritage. A centre should also build networks both nationally and internationally in this field.

The local and the international perspective have a common ground in the World Heritage. The World Heritage Sites are different, but all have common objectives: protection, conservation, information and research. These objectives should be seen as interdependent. In accordance with national policy, a main objective is furthermore to develop local communities in the areas where the World Cultural heritage Sites are located. A holistic management should reflect these perspectives. This report concludes that establishing World Heritage centres could fulfil the above mentioned objectives.

Method: The report is mainly based on interviews with persons at different levels within the World Cultural Heritage Management in Norway, in addition to document studies.

Key words: World heritage, National policy, World heritage centre, organisation, activities.

Innhold

Forord.....	3
Sammendrag.....	4
Abstract.....	5
1 Innledning.....	7
1.1 Tema og formål	7
1.2 Mandat.....	7
1.3 Metode og gjennomføring.....	7
2 Bakgrunn.....	9
2.1 UNESCOs konvensjon for vern av verdens kultur- og naturarv	9
2.2 Verdensarvstedene i Norge	10
2.3 Tentativ liste	15
3 Potensielle verdier ved sentre for verdensarven.....	16
3.1 Potensiell verdi/rolle i statens konvensjons-forpliktelser.....	16
3.2 Potensiell verdi for lokal forankring og utvikling.....	18
3.3 Potensiell verdi internasjonalt.....	20
3.4 Relevans for og tilleggsverdi for nasjonalparksentre	21
4 Sentre for verdensarv – forvaltning, formidling og forskning.....	22
4.1 Innledning	22
4.2 Forvaltning	22
4.3 Formidling.....	23
4.4 Forskning.....	24
5 Konklusjon.....	25
Litteratur	26

1 Innledning

1.1 Tema og formål

Utredningens tema omhandler grunnlaget for etablering av sentre for verdensarven i tilknytning til norske verdensarvsteder. Den presenterer et grunnlagsmateriale for Miljøverndepartementets arbeid med utviklingen av en statlig politikk på dette feltet.

I dag er det ingen norske verdensarvsteder som har det som betegnes som et eget senter for verdensarven. Heller ikke internasjonalt finner vi slike sentre. Et senter for verdensarv, slik det beskrives i utredningen, har en langt bredere virksomhet enn et besøks-senter. Et senter har fokus og forpliktelser både innen forvaltning, formidling og forskning i relasjon til verdensarven, og orienterer seg internasjonalt så vel som nasjonalt.

Fram til i dag har Miljøverndepartementet mottatt 3 søknader om finansiering av investeringer og/eller drift av sentre for verdensarvsteder. Dette gjelder "Bergkunsten i Alta", "Vegaøyan" og "Vestnorsk kystlandskap – Geirangerfjorden verdensarvsenter". I følge Miljøverndepartementet har "Bergstaden Røros" meldt at en søknad kommer. Hvis de tentative verdensarvstedene i Norge kommer til å innskriveres på Unesco's liste, vil det trolig bli synliggjort et ønske om flere sentre for verdensarven de kommende år.

Denne rapporten gir ei framstilling av hva virksomheten ved slike sentre kan inneholde av aktiviteter og tilbud, sett fra det enkelte verdensarvstedets ståsted.

1.2 Mandat

Utredningens mandat er å undersøke

- potensiell verdi/rolle i statens konvensjonsforpliktelser hva gjelder informasjon og forvaltning
- potensiell verdi for lokal forankring og utvikling
- potensiell verdi internasjonalt
- relevans for og tilleggsverdi for nasjonalparksentre

Mandatet omfatter ikke en vurdering av ulike finansielle modeller for etablering og drift av verdensarvsentre.

1.3 Metode og gjennomføring

Dokumentasjonsgjennomgang og samtaler med nøkkelpersoner har vært grunnlaget for utredningen, hvor intervjuene utgjør den sentrale delen av datagrunnlaget. Intervjuene har vært åpne i formen og deltakerne har selv bestemt omfanget av svarene. Det ble sendt ut en mail til alle deltakerne forut for intervjuet, hvor det ble redegjort for utredningens mandat. Intervjuene har derfor vært sentrert rundt mandatet, i tillegg til historikk, forvaltning og organisering av det enkelte verdensarvsted.

Sentrale dokumenter er UNESCOs konvensjon for vern av verdens kultur- og naturarv (Verdensarvkonvensjonen), de operasjonelle retningslinjene for gjennomføring av Verdensarvkonvensjonen, nasjonale politiske dokumenter og søknader om etablering av verdensarvsteder.

Med unntak av Struve meridianbue er representanter for og/eller tilsatte ved alle verdensarvstedene i Norge intervjuet. Også representanter i styret til Norges Verdensarv er

intervjuet, samt tilsatte hos Riksantikvaren, Direktoratet for Naturforvaltning og Miljøverndepartementet. Alle intervjuer med unntak av ett har vært gjennomført som telefonintervjuer og til sammen har 13 personer vært intervjuet. Et av intervjuene har vært gruppeintervju.

Utredningen har hatt en tidsramme i underkant av 5 ukeverk. Det har derfor vært nødvendig med en avgrensning i forhold til intervjuer og gjennomgang av dokumentasjon. For eksempel har ingen personer vært kontaktet for intervju på grunn av sin stilling eller rolle innen kommunal eller regional kulturminneforvaltning. Ingen representanter for tentative verdensarvsteder har vært intervjuet, heller ikke noen ved Unesco's World Heritage Center i Paris.

2 Bakgrunn

2.1 UNESCOs konvensjon for vern av verdens kultur- og naturarv

UNESCOs konvensjon for vern av verdens kultur- og naturarv (Verdensarvkonvensjonen) ble vedtatt i 1972. Norge ratifiserte konvensjonen i mai 1977. Konvensjonens fremste mål er å identifisere kultur- og naturarv av universell verdi. Kultur- og naturarven kan omfatte monumenter, bygninger – enkeltvis eller i grupper, kulturlandskap eller naturområder. I dag er 890 steder innskrevet på lista¹, med en overrepresentasjon fra Europa og Nord-Amerika.

Norge har sju steder som er innskrevet på verdensarvlista i tidsrommet 1979 til 2005, samt sju steder som er innmeldt som tentative verdensarvsteder.² Flere av stedene på den tentative lista vil sannsynligvis være innskrevet i løpet av en 10-årsperiode, noe som sannsynliggjør et ønske om etablering av flere sentre for verdensarven enn det som er dagens synliggjorte behov. Fokuset i denne utredningen vil imidlertid være rettet mot verdensarvstedene som allerede er innskrevet på lista.

Verdensarvkonvensjonen sammen med de operasjonelle retningslinjene for oppfølging av konvensjonen, danner grunnlag og rammer for hva Norge som statspart har av forpliktelser når man får gjennomslag i Unesco's verdensarvkomité for at norske kultur- og/eller naturarvsteder innskrives på lista over verdens kultur- og naturarv.

Det er snart 40 år siden Verdensarvkonvensjonen ble vedtatt. I løpet av dette tidsrommet har man sett en utvikling i tenkning og gjennomføring av identifisering, vern, bevaring og formidling på feltet. Blant annet har bevisstheten om innskriving av verdensarvsteder utenfor Europa og Nord-Amerika blitt større. De operasjonelle retningslinjene har blitt endret flere ganger (siste gang i januar 2008), og fokuset på hva vern innebærer, har blitt utvidet.

Konvensjonsteksten har nedslagsfelt og gjelder for alle stater³ som har ratifisert den, og den er derfor utformet slik at ulike statssamfunn kan ha mulighet for å få innskrevet sin nasjonale kultur- og/eller naturarv uten å bryte konvensjonsforpliktelsene i oppfølgingen av slike vedtak. Av den grunn vil konvensjonsteksten også kunne være gjenstand for tolkninger.

I en diskusjon om etablering av sentre for verdensarven, er det artikkel 5b) og 5e) i konvensjonen som klart uttrykker statens forpliktelser til institusjonelle forordninger:

For å sikre effektive tiltak for vern, bevaring og formidling av kultur- og naturarv på eget territorium, skal enhver stat som er part i denne konvensjonen, bestrebe seg på, så langt det er mulig og på den måte som er hensiktsmessig for hver stat:

b) å etablere på sitt territorium, dersom det ikke finnes fra før, en eller flere instanser med tilstrekkelige personale og midler til å sørge for vern, bevaring og formidling av kultur- og naturarven,

e) å fremme opprettelsen eller utviklingen av regionale sentre for utdanning i vern, bevaring og formidling av kultur- og naturarv og oppmuntre til vitenskaplig forskning på området.

Én forståelse som kan legges til grunn for konvensjonens art 5 er at Unesco mener at innholdet i en slik *instans* og et slikt *senter* bør være vern og bevaring samt formidling, utdanning og forskning.

¹ Pr. 25. februar 2010 (<http://whc.unesco.org/en/list>)

² Se kap 2.2. og 2.3

³ Pr. april 2009 har 186 stater ratifisert Verdensarvkonvensjonen (<http://whc.unesco.org/en/list>)

Konvensjonens art. 27 legger også vekt på at folkets forståelse og respekt må styrkes gjennom informasjon. Staten må forplikte seg til å gi allmennheten generell opplysning om virksomheten som pågår. Det bør også informeres om eventuelle farer eller spesielle forhold, som at det ved enkelte norske verdensarvsteder vil være relevant med for eksempel informasjon om allemannsretten samt bekledning og utstyr for ferdsel utenfor allfarvei.

Operasjonelle retningslinjer for gjennomføring av Verdensarvkonvensjonen (oppdateres løpende, sist i januar 2008)

Målet med retningslinjene er å legge til rette for implementeringen av Verdensarvkonvensjonen. Retningslinjene regulerer framgangsmåten i forbindelse med innskriving av steder på verdensarvlista, samt vern og beskyttelse av verdensarvsteder.

I § 15 blir blant annet innholdet som er nedfelt i konvensjonens art 5 og 27 gjentatt, og det vektlegges at statsparten forplikter seg blant annet til å ... *etablere instanser for vern, bevaring og formidling av kultur- og naturarv (§15d) og ... fremme opprettelse eller utvikling av nasjonale eller regionale sentre for utdanning innen vern, bevaring og formidling av kultur- og naturarven, og oppmuntre til vitenskapelig forskning på disse områdene (§15g).*

I oppfølgingen av konvensjonen er Unesco's kjerneområder godt synliggjorte; det legges vekt på både utdanning, forskning og kultur i konvensjonstekst så vel som operasjonelle retningslinjer.

Unesco har også regelfestet *periodisk rapportering* for verdensarvstedene hvert sjette år. Resultatet av rapporteringen kan medføre at statsparten bli pålagt oppfølging av de forholdene som er funnet kritikkverdige og som kan forbedres.

2.2 Verdensarvstedene i Norge

Unesco's verdensarvkomité har til i dag godkjent sju norske nominasjoner til lista over verdensarvsteder (i kronologisk rekkefølge):

- Bryggen i Bergen (1979)
- Urnes stavkirke (1979)
- Bergkunsten i Alta (1980)
- Bergstaden Røros (1981)
- Vegaøyan (2004)
- Vestnorsk fjordlandskap – Geirangerfjorden og Nærøyfjorden (2005)
- Struve meridianbue – fire norske punkt (2005).

Verdensarvstedene er vernet etter nasjonal lovgivning og er underlagt vernemyndighetene etter samme modell som øvrige vernede områder.

Ved de fleste verdensarvstedene er det etablert samarbeidsgrupper, råd eller stiftelser som bidrar til koordinert og styrket samarbeid om oppfølging av forvaltningsplanene. I disse gruppene er forvaltningsmyndigheter og forvaltningsaktører på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå representert (<http://www.dirnat.no/content.ap?thisId=500022693>).

De enkelte verdensarvområdene er nedenfor kort beskrevet med lokalisering, tidspunkt for innskriving, bakgrunn for oppnådd verdensarvstatus og dagens organisasjonsmodell. For beskrivelse av selve verdensarvstedet henvises det til en web-side for hvert sted.

BRYGGEN I BERGEN

Beskrivelse:

<http://www.miljostatus.no/Tema/Kulturminner/Verdensarven/Bryggen-i-Bergen/>

Lokalisering:

Bergen i Hordaland Fylkeskommune

Tidspunkt for innskriving:

1979

Bakgrunn for oppnådd verdensarvstatus:

Innskrivingen er begrunnet i kriterium (iii) i *Operasjonelle retningslinjer*:

- (iii) to bear a unique or at least exceptional testimony to a cultural tradition or to a civilization which is living or which has disappeared (<http://whc.unesco.org/archive/opguide08-en.pdf>)

Organisasjonsmodell:

Stiftelsen Bryggen eier 35 av de 61 bygningene som utgjør verdensarven. De øvrige 26 bygningene har til sammen åtte eiere. Det er etablert et samarbeidsutvalg som gjensidig informerer hverandre. Et internt organ for huseierne fokuserer på brannsikkerhet og annet sikkerhetsarbeid.

URNES STAVKIRKE

Beskrivelse:

<http://www.miljostatus.no/Tema/Kulturminner/Verdensarven/Urnes-stavkirke/>

Lokalisering:

Luster kommune i Sogn og Fjordane

Tidspunkt for innskriving:

1979

Bakgrunn for oppnådd verdensarvstatus:

Innskrivingen er begrunnet i kriteriene (i), (ii) og (iii) i *Operasjonelle retningslinjer*:

- (i) to represent a masterpiece of human creative genius;

- (ii) to exhibit an important interchange of human values, over a span of time or within a cultural area of the world, on developments in architecture or technology, monumental arts, town-planning or landscape design;

- (iii) to bear a unique or at least exceptional testimony to a cultural tradition or to a civilization which is living or which has disappeared (<http://whc.unesco.org/en/list/58/documents/>)

Organisasjonsmodell:

Fortidsminneforeningen er eier av Urnes stavkirke.

Samarbeidsrådet for verdensarvstedet består av Fortidsminneforeningen, Riksantikvaren, fylkeskommunen, kommunen og grunneierlaget.

BERGKUNSTEN I ALTA

Beskrivelse:

<http://www.miljostatus.no/Tema/Kulturminner/Verdensarven/Bergkunsten-i-Alta/>

Lokalisering:

Alta kommune i Finnmark

Tidspunkt for innskriving:

1985

Bakgrunn for oppnådd verdensarvstatus:

Innskrivingen er begrunnet i kriterium (iii) i *Operasjonelle retningslinjer*:

- (iii) to bear a unique or at least exceptional testimony to a cultural tradition or to a civilization which is living or which has disappeared (<http://whc.unesco.org/en/list/352>)

Organisasjonsmodell:

Stiftelsen Verdensarvsenter for bergkunst – Alta Museum IKS koordinerer arbeidet. Samarbeidsrådet ble etablert i 1998.

BERGSTADEN RØROS*Beskrivelse:*

<http://www.miljostatus.no/Tema/Kulturminner/Verdensarven/Roros-Bergstad/>

Lokalisering:

Røros ligger i Sør-Trøndelag

Tidspunkt for innskriving:

1980

Bakgrunn for oppnådd verdensarvstatus:

Innskrivingen er begrunnet i kriteriene (iii), (iv) og (v) i *Operasjonelle retningslinjer*:

- (iii) to bear a unique or at least exceptional testimony to a cultural tradition or to a civilization which is living or which has disappeared;

- (iv) to be an outstanding example of a type of building, architectural or technological ensemble or landscape which illustrates (a) significant stage(s) in human history;

- (v) to be an outstanding example of a traditional human settlement, land-use, or sea-use which is representative of a culture (or cultures), or human interaction with the environment especially when it has become vulnerable under the impact of irreversible change; (<http://whc.unesco.org/en/list/55>)

Organisasjonsmodell

27. januar 2010 ble det etablert et interim-samarbeidsråd i påvente av Unesco's vedtak om utvidelse av verdensarven. Riksantikvaren, Miljøverndepartementet, fylkeskommuner, kommuner og to museer er representert i rådet.

VEGAØYAN*Beskrivelse:*

<http://www.miljostatus.no/Tema/Kulturminner/Verdensarven/Vegaoyan/>

Lokalisering:

Vegaøyen ligger i Vega kommune på Helgelandskysten i Nordland

Tidspunkt for innskriving:

2004

Bakgrunn for oppnådd verdensarvstatus:

Innskrivingen er begrunnet i kriterium (v) i *Operasjonelle retningslinjer*:

- (v) to be an outstanding example of a traditional human settlement, land-use, or sea-use which is representative of a culture (or cultures), or human interaction with the environment especially when it has become vulnerable under the impact of irreversible change

Videre sier UNESCO at Vegaøyane innskrives som: ...a cultural landscape on the basis of cultural criterion (v): The Vega Archipelago reflects the way generations of fishermen/farmers have, over the past 1500 years, maintained a sustainable living in an inhospitable seascape near the Arctic Circle, based on the now unique practice of eider down harvesting, and it also celebrates the contribution made by women to the eider down process
(<http://whc.unesco.org/en/list/1143>)

Organisasjonsmodell:

Stiftelsen Vegaøyane Verdensarv koordinerer arbeidet med verdensarv-området. Stiftelsen ledes av et styre på inntil sju medlemmer representert ved Vega kommune, MD/DN, Fylkesmannen i Nordland, Nordland fylkeskommune, Helgeland Museum og en tidligere stortingsrepresentant.

Samarbeidsrådet er et rådgivende utvalg for styret. 18 lokale lag og foreninger er representert.

Team Verdensarv Vega samordner ansvarsfordelingen. Her er Stiftelsen, Vega kommune, Helgeland museum, Vega Næringsselskap og Statens Naturoppsyn representert.

VESTNORSK FJORDLANDSKAP**Beskrivelse:**

<http://www.miljostatus.no/Tema/Kulturminner/Verdensarven/Vestnorsk-fjordlandskap/>

Lokalisering:

Geirangerfjorden i Møre og Romsdal og Nærøyfjorden i Sogn og Fjordane

Tidspunkt for innskriving:

2005

Bakgrunn for oppnådd verdensarvstatus:

Innskrivingen er begrunnet i kriteriene (vii) og (viii) i *Operasjonelle retningslinjer*:

- (vii) to contain superlative natural phenomena or areas of exceptional natural beauty and aesthetic importance;

- (viii) to be outstanding examples representing major stages of earth's history, including the record of life, significant on-going geological processes in the development of landforms, or significant geomorphic or physiographic features;

Videre sier Unesco om sitt vedtak:

- (vii): The Nærøyfjord and Geirangerfjord areas are considered to be among the most scenically outstanding fjord areas on the planet. Their outstanding natural beauty is derived from their narrow and steep-sided crystalline rock walls that rise up to 1400 m direct from the Norwegian Sea and extend 500 m below sea level. Along the sheer walls of the fjords are numerous waterfalls while free-flowing rivers rise up through deciduous and coniferous forest to glacial lakes, glaciers and rugged mountains. There is a great range of supporting natural phenomena, both terrestrial and marine such as submarine moraines and marine mammals.

Remnants of old and now mostly abandoned transhumant farms add a cultural aspect to the dramatic natural landscape that complements and adds human interest to the area.

- (viii) The West Norwegian Fjords are classic, superbly developed fjords, considered as the type locality for fjord landscapes in the world. They are comparable in scale and quality to other existing fjords on the World Heritage List and are distinguished by the climate and geological setting. The property displays a full range of the inner segments of two of the world's longest and deepest fjords (<http://whc.unesco.org/en/list/1195>).

Organisasjonsmodell:

Verdensarvrådet ble etablert i 2006.

Vestnorsk fjordlandskap består av to atskilte geografiske områder og er organisert i to stiftelser:

1. Nærøyfjorden Verdsarvpark
2. Geirangerfjorden Verdsarvsenter

Nærøyfjorden verdsarvpark er et pilotprosjekt under Riksantikvaren si satsing på verdiskaping på kulturminneområdet. Programmet går over 4 år.

Det er opprettet et rådgivende utvalg for Nærøyfjordområdet bestående av offentlige instanser, grendelag og frivillige organisasjoner.

Geirangerfjorden Verdsarvsenter ble etablert i mars 2009, med stiftelsen i funksjon fra 1. mai 2009. Geirangerfjord-området består av Stranda og Norddal kommuner, Møre og Romsdal fylkeskommune og Fylkesmannen i Møre og Romsdal.

STRUVES MERIDIANBUE

Beskrivelse:

<http://www.miljostatus.no/Tema/Kulturminner/Verdensarven/Struves-meridianbue/>

Lokalisering:

10 land er berørt av meridianbuen. I Norge ligger målepunktene i Finnmark. Disse er 1) meridianstøtten i Hammerfest, 2) fjelltoppen Lille-Raipas (Unna Ráipásaš) i Alta, 3) fjelltoppen Luvddiidčohkka (Lodiken) i Kautokeino og 4) fjelltoppen Bealjásvárri/Muvravárri i Kautokeino.

Tidspunkt for innskriving:

2005

Bakgrunn for oppnådd verdensarvstatus

Innskrivingen er begrunnet i kriteriene (ii), (iii) og (vi) i *Operasjonelle retningslinjer*.

- (ii): The first accurate measuring of a long segment of a meridian, helping in the establishment of the exact size and shape of the world exhibits an important step in the development of earth sciences. It is also an extraordinary example for interchange of human values in the form of scientific collaboration among scientists from different countries. It is at the same time an example for collaboration between monarchs of different powers, for a scientific cause.

- (iii): The Struve Geodetic Arc is undoubtedly an outstanding example of technological ensemble – presenting the triangulation points of the measuring of the meridian, being the non movable and non tangible part of the measuring technology.

-
- (vi): The measuring of the arc and its results are directly associated with men wondering about his world, its shape and size. It is linked with Sir Isaac Newton's theory that the world is not an exact sphere (<http://whc.unesco.org/en/list/1187/>)

Organisasjonsmodell:

Hammerfest kommune forvalter Struve meridianbue. Riksantikvaren er nasjonal forvaltningsmyndighet. Det er ikke etablert noe samarbeidsråd.

Finland koordinerer felles spørsmål på vegne av de 10 statene som meridianbuen krysser.

2.3 Tentativ liste

De neste 10 årene vil Norge sannsynligvis fremme flere steder og har derfor meldt disse inn til Unesco. Pr. juni 2009 er følgende steder satt opp på den tentative lista for Norge:

Kulturarv:

- Bergstaden Røros og dens cirkumferens
- Industristedene Rjukan/Notodden og Odda/Tyssedal

Naturarv:

- Jan Mayen og Bouvetøya (som del av transnasjonal nominasjon av Den Midtatlantiske rygg)

Kultur- og naturarv

- Svalbard-øyene
- Laponia-området – Tysfjord, Hellemofjorden og Rago
- Lofoten

3 Potensielle verdier ved sentre for verdensarven

Med utgangspunkt i Verdensarvkonvensjonen og nasjonale politiske dokumenter, omhandler dette kapitlet ulike aspekter av potensielle verdier ved sentre for verdensarven. I fremstillingen vil de ulike delkapitlene i noen grad overlape hverandre med hensyn til hva som er nasjonale, lokale eller internasjonale potensielle verdier.

I intervjuene ble det uttalt at det er en gjensidig avhengighet mellom vern, bevaring, formidling og forskning. Det lokale og det globale perspektiv har sitt møtested i verdens natur- og kulturarv. "Eierskapet" skal være universelt. Hvert verdensarvsted er unikt, samtidig som det deler noen felles forhold med de øvrige verdensarvstedene. Ei totalforvaltning av verdensarvstedene bør gjenspeile disse forholdene.

Kapitlet er strukturert etter mandatet for utredningen. Først omhandles statens konvensjonsforpliktelser i forhold til sentre for verdensarven, dernest hvilken verdi slike sentre kan ha for lokal forankring og utvikling, for internasjonale forhold og for eventuell samlokalisering med etablerte nasjonalparksentre.

3.1 Potensiell verdi/rolle i statens konvensjonsforpliktelser

Ansvar og koordinering av norsk oppfølging av Verdensarvkonvensjonen er lagt til Miljøverndepartementet (MD). Avhengig av hvilke kriterier som innskrivingen av områder er begrunnet med, er det Riksantikvaren (RA) eller Direktoratet for naturforvaltning (DN) som har ansvar for å følge opp den nasjonale politikken på feltet. Regional myndighet er Fylkesmann, fylkeskommunene og Sametinget.

Som omtalt i kap. 2.1, omhandler art. 5b og 5e i konvensjonen etablering eller opprettelse og utvikling av *instanser* (med tilstrekkelige personale og midler til å sørge for vern, bevaring og formidling av kultur- og naturarven) eller *regionale sentre* (for utdanning i vern, bevaring og formidling av kultur- og naturarv og oppmuntre til vitenskaplig forskning på området). I dette synes å ligge en sterk oppfordring til og forpliktelse hos statsparten til å institusjonalisere og regionalisere sitt arbeid med verdensarvstedene.

Norge som statspart i Verdensarvkonvensjonen, svarer med å ha ambisiøse mål for sitt engasjement. I den politiske plattformen for nåværende flertallsregjering 2009 – 2013 (Soria Moria II) vil regjeringen *trappe opp innsatsen i verdensarvområdene for å sikre en forvaltning i tråd med forpliktelsene i Verdensarvkonvensjonen og internasjonale evalueringer og for å utvikle lokal verdiskaping*. Denne målsettingen er en oppfølging av flere stortingsmeldinger som også omhandler verdensarven i Norge.

St.meld. nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner* har følgende overordnede mål for regjeringens kulturminnepolitikk (inklusive verdensarvstedene):

- *mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal tas vare på som bruksressurser og grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping*

- *et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer som dokumenterer geografisk, sosial, etnisk, næringsmessig og tidsmessig bredde skal gis varig vern gjennom fredning*

I presentasjonen av Norges verdensarvsteder i samme stortingsmelding, blir det påpekt at:

Verdensarvstedene er områder hvor Norge har påtatt seg et særlig ansvar overfor det internasjonale samfunnet. Regjeringen vil at de norske verdensarvstedene skal stå fram som eksempler på "beste praksis" for kulturminneforvaltning. Det betyr blant annet at kulturminnene skal forvaltes på en god måte og være formelt beskyttet gjennom lovverket.

I konkretiseringen av *beste praksis* hvor enkelte verdensarvsteder omtales, fokuseres det på vedlikehold, istandsetting og restaurering av bygningsmasse, samt skjøtsel av og sikring mot skadeverk og nedbryting av områder som er omfattet av verdensarven.

I St.meld. nr. 26 (2006-2007) *Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand*, uttaler regjeringen at

... de norske verdensarvlokaltetene skal utvikles som fyrtårn for den beste praksisen innenfor natur- og kulturminneforvaltning. Denne praksisen skal være godt kjent og skape forbilder for kommuner og lokalsamfunn over hele landet.

Også her omfatter de konkrete eksemplene planer for vedlikehold, istandsetting, restaurering og sikring av verdensarvområdene.

I regjeringens Nordområdemelding *Nye byggesteiner i nord* fra 2009, sies det i kapitlet om utvikling av reiselivsvirksomhet i nord at

Steder utpekt som verdensarvlokalteter har et særlig potensial i forhold til stedsutvikling og næringsliv. Regjeringen vil at de norske verdensarvlokaltetene skal utvikles som fyrtårn for den beste praksisen innenfor natur- og kulturminneforvaltning.

Beste praksis som målsetting for statlig politikk ble kommentert i flere av intervjuene. Det ble påpekt at staten har alle muligheter til *beste praksis*, men så langt savner man et operasjonelt innhold i begrepet. Et annet savn er hvordan samarbeid og koordinering mellom ulike departementer bør organiseres. Flere ønsket en stortingsmelding om verdensarven i Norge, hvor man kan få en grundig politisk gjennomgang av hele feltet helt opp til Stortingsnivå. Man ønsker at det utarbeides en helhetlig politikk på feltet.

Dette er ikke minst viktig siden flere av verdensarvområdene, både innskrevne og tentative områder, er blitt eller kan bli en del av politiske argumenter i offentlige diskusjoner om samfunnsutvikling. Eksempelvis er Lofoten som tentativt verdensarvområde, satt opp mot framtidig oljeutvinning utenfor kysten av Lofoten. Også utbygging av kraftlinjetraseer – selv om disse blir anlagt utenfor grensene til verdensarvområdet, vil kunne virke visuelt forstyrrende og forsløplende på den totale opplevelsen et verdensarvsted skal gi.

Staten har i sin politikk fokusert på forvaltning i form av vern og bevaring når det gjelder verdensarven, ble det hevdet. Dette er restaureringen og sikringen av stavkirkene et eksempel på. Men det ble framhevet at også formidling må med som en politisk målsetting. Alle påpekte viktigheten av vern, bevaring og en god skjøtsel – uten dette ville det kanskje ikke vært noe verdensarv - men alle ønsket også at verdensarvområdene må formidles på best mulig måte. De færreste verdensarvområdene er selvfølgelig, og skal en kunne formidle verdiene som disse representerer, er det helt nødvendig med kunnskapsproduksjon om stedene.

Fyrtårn-metaforen i *beste praksis* går inn i dette ved at det etterlyses metoder til å få lys i tårnet. Det ble uttalt at det er langt mellom nasjonale målsettinger og virkeliggjøring. Man satte også spørsmålsteget ved om det er *beste praksis* hvis ikke verdensarvstedene får hjelp til sine reelle utfordringer fra staten. For *beste praksis* er sentre for verdensarven viktige

brikker, ble det hevdet, fordi et senter kan ha en verdifull rolle når det gjelder konvensjonsforpliktelsene.

Den rollen som man ønsker at staten skal ha eller ta når det gjelder sentre for verdensarven, er forankret i Unesco-konvensjonens artikler 4 og 5. Selv om det ikke står noen steder i konvensjonsteksten at det påligger statsparten å etablere sentre for verdensarven i forbindelse med innskriving av natur- eller kulturminnesteder, så er det heller ikke nedfelt noe som sier at staten bør la være. Staten har en unik sjanse til å muliggjøre *beste praksis* gjennom etablering av slike sentre. Staten bør derfor investere både finansielle og tidsmessige ressurser i dette arbeidet.

Flere bemerket at konvensjonsforpliktelsene kan tolkes i ulike retninger, og Norge som statspart bør ikke legge seg på en fortolkning som gir minst mulig forpliktelser. Å realisere *beste praksis* innebærer langt mer enn besøkssentre eller web-utstillinger, der forholdene ligger til rette for det. Både engasjement og forståelse for verdensarven har endret seg siden konvensjonen ble vedtatt, og det liten tvil om at både formidling og forskning er en del av statens forpliktelser. Hvis dette skal bli en del av den statlige *beste praksis* på feltet, bør det etableres sentre for verdensarven.

3.2 Potensiell verdi for lokal forankring og utvikling

Et hvert verdensarvområde har en geografisk lokal forankring. Også Struve meridianbue, som går gjennom til sammen 10 land, er i Norge lokalisert til fire punkter som kan gjenfinnes lokalt i landskapet.

I dag er også sosial lokal forankring viktig i verdensarvsammenheng. Det har skjedd ei utvikling på dette området i konvensjonsforvaltningen. Fra de første innskrivingene av verdensarvområder i Norge og fram til de siste, har fokus på den lokale prosessen blitt stadig sterkere. I dag kreves det lokal oppslutning før en verdensarvnominasjon blir godkjent av Unesco. Det innebærer at de lokale forvalterne av området må støtte opp om nominasjonen. Lokalsamfunnet er synliggjort som en del av statens forpliktelser, og forut for en nasjonal søknad om innskriving på verdensarvlista, gjennomføres det som regel lange prosesser på lokalt hold.

Verdensarvkonvensjonens art 5a) uttrykker statspartens plikt slik: ... å bestrebe seg på, så langt det er mulig og på den måte som er hensiktsmessig for hver stat:

a) å vedta alminnelige retningslinjer med sikte på å gi kultur- og naturarven en funksjon i lokalsamfunnet og integrere kultur- og naturvern i den alminnelige planlegging,

Konvensjonens tekst tas opp igjen i de operasjonelle retningslinjene, som har følgende formål når det gjelder å skape lokal oppslutning om konvensjonen (§211):

b) å skape økt bevissthet om, forståelse for og erkjennelse av behovet for å bevare kultur- og naturarven blant folk flest,

c) å styrke verdensarvens funksjon i lokalsamfunnet, og

d) å øke den lokale og nasjonale befolkningens deltakelse i arbeidet med å verne og formidle kultur- og naturarv.

Dette innebærer ikke at verdensarvstedenes enestående universelle verdi må vike for lokal oppslutning og engasjement, men heller at verdensarvperspektivet må inn i lokal planlegging og lokale beslutningsprosesser. I en helhetlig forvaltning av verdensarvstedene må både verdensarven og lokal forankring være til stede.

Lokal verdi er nedfelt i statens dokumenter, og fokuset på lokal forankring og utvikling samsvarer med vektleggingen av stedsutvikling i handlingsplanen i St.meld. nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner*. Regjeringen sier at den ønsker å legge til rette for at mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal stå sentralt i utviklingen av levende lokalsamfunn og som grunnlag for verdiskaping.

Det er en høy bevissthet hos alle om verdien av lokalt samarbeid og lokal forankring ved etablering av et senter for verdensarven. Sentre for verdensarven vil lokaliseres lokalt, og man er avhengig av en god interaksjon mellom ledelsen av verdensarvstedene og lokalbefolkningen. Mange mennesker blir som regel berørt av at et sted oppnår status som verdensarv. Lokalbefolkningen er de fremste til å ta vare på verdensarven, og da er det viktig at de identifiserer seg med den og får et eierforhold til den. Derfor må sentrene for verdensarven arbeide for å fremme forståelse og høyne kunnskapen om verdiene i sitt verdensarvområde. Ingen blir *verdensarvborgere* og ser seg selv i et globalt perspektiv ved at det knipses i fingrene, ble det uttalt. En slik identitet må det jobbes målrettet for å oppnå. Man må få til et inkluderende samarbeid der lokalsamfunnet og staten spiller på lag. Det stedlige engasjementet må med andre ord være til stede om man skal lykkes i å oppfylle konvensjonsforpliktelsene.

Flere muligheter for lokalt samarbeid mellom sentrene for verdensarven og de enkelte lokalsamfunnene ble skissert av de spurte. Flere var inne på sammenhengen mellom verdensarv og lokalt næringsliv. En av få stedlige verdier som ikke kan flyttes på eller "outsources", er natur- og kulturverdier, og en styrking av lokalt næringsliv med utgangspunkt i verdensarven, kan gagne begge. Dette bidrar også til at myndighetenes målsetting med regional og distriktsmessig bosetting og vekst kan realiseres. Med unntak av Bryggen i Bergen, ligger de øvrige verdensarvstedene utenfor store urbane sentre, noe som gjør at virksomheten kan kobles mot en nasjonal regional- og distriktpolitikk.

Å støtte opp om og legge til rette for lokalt næringsliv var noe som de fleste anså som en del av virksomheten ved sentre for verdensarven. Verdensarvstedene kan for eksempel være et potensial for reiselivsnæringen i sine regioner. Som påpekt i kap 3.1, sier regjeringen i sin nordområdemelding at "Steder utpekt som verdensarvlokaltiteter har et særlig potensial i forhold til stedsutvikling og næringsliv."

Et verdensarvsted har mange besøkende, og noen steder har inngått avtaler med lokale samarbeidspartnere om guiding. Også tilbud om bespisning og natteløsji er eksempler på lokale initiativ. En innskriving på verdensarvlista kan også bidra til utvikling av et mangfold av lokale produkter, som for eksempel selprodukter, dunprodukter, smykker, strikkevarer og matprodukter som syltetøy, saft og bakverk. Også film, litteratur og leker kan produseres for salg.

Verdensarvstedene er ikke selvforklarende. Som en del av formidlingen kan det arrangeres kurs hvor lokale beboere får kompetanse i videreformidling av fortellingen(e) om verdensarvstedet. Besøkende; langveisfarende turister og andre interesserte, kan på dette viset få et innblikk som gjør at bygninger og landskap ikke bare framstår som et statisk bilde, men en del av levde liv og samfunn.

Skoleelever er også potensielle besøkende på et verdensarvsted, og undervisnings- og aktivitetsopplegg for skoleklasser er en viktig del av virksomheten. Dette oppfyller også konvensjonens krav i art. 4 om å overlevere natur- og kulturarven til framtidige generasjoner. Art. 27 omtaler undervisningsprogrammer som et ledd i å styrke folks forståelse og respekt for verdensarven.

Ved en av verdensarvlokaltetene har ledelsen i flere år arrangert omvisning for naboene til verdensarven, nettopp i den hensikt å øke forståelse og respekt for verdensarven. Dette er blitt møtt med stor positiv respons lokalt.

Mange steder er det store naturområder som er omfattet av verdensarven, og det kan være ei utfordring å drive skjøtsel av kulturlandskap innenfor grensene til stedet. Lokale eiere eller beboere kan da bli tilbudt finansiell støtte til årlig slått eller for å ha stor- eller småfe på beite. I overvåking av verdensarvstedene, har man flere steder erfaring med å engasjere lokale kjentfolk til dette.

I dag er verdensarvstedene preget av turistsesongen. Det er da de fleste besøkende kommer. Det har blitt hevdet at etablering av sentre for verdensarven vil gjøre stedene tilgjengelig hele året. Da vil det også kunne utvikles entrepenørskap som har andre enn turistene som målgruppe. Et senter for verdensarven kan for eksempel tilby helårsopplevelser over flere dager med fokus på helhet og bruk av kultur og natur. Et senter for verdensarven kan også tilby lokaler for møter og konferanser eller selv være arrangør av slike.

Et helårig senter blir en stabil arbeidsplass og får et helt annet handlingsrom i lokalsamfunnet enn et sesongbasert tilbud. Samarbeid med lokale aktører vil kunne få et oppsving og gi en større forutsigbarhet i virksomheten. Et senter med fasiliteter for samarbeidende organer vil kunne utvikle seg til et viktig kompetansemiljø i lokalsamfunnet.

Det ble poengtert at sentrene for verdensarven bør lokaliseres i eller på grensa til de aktuelle verdensarvstedene. Lokaliseringa oppfattes som alfa og omega for å skape lokal tilhørighet til sentrene.

Det er viktig å erkjenne at verdensarvstedene er forskjellige og at de representerer ulike natur- og kulturminneverdier. Man må derfor være åpen for ulike løsninger lokalt selv om alle verdensarvstedene er vedtatt innenfor rammene av samme konvensjon. Den lokale forankringen er på alle måter avgjørende for suksess.

3.3 Potensiell verdi internasjonalt

Verdensarven er pr. definisjon internasjonal – den går ut over nasjonale verdier og de enkelte stedene er ofte definert som å være av enestående universell verdi. I forordet til Verdensarvkonvensjonen sies det at natur- og kulturminnearven i de områdene som blir utpekt, skal vernes som en del av kulturarven til hele menneskeheten.

Verdensarven markedsføres som opplevelses- og kunnskapsturisme i et internasjonalt marked. I forhold til natur- og kulturarv som blir definert som lokal og nasjonal, er formidling av turistinformasjon om verdensarvstedene atskillig mer omfattende. Verdensarven formidles til et internasjonalt publikum, og i sesongen vises dette på de besøkendes nasjonalitet. Flere av stedene er kjente for et internasjonalt publikum. For mange besøkende er lang reise og en utfordrende atkomst en del av opplevelsen ved et verdensarvsted. I sesongen er det stor tilstrømming av turister og stedene tilbyr guiding på flere språk. Turistene kommer både i grupper og individuelt. Det ble sagt at den vanlige besøkende bruker knappe to timer på et besøk, og utfordringen er å få de tilreisende til å bruke flere dager på å oppleve verdensarven.

Et annet viktig internasjonalt aspekt er forskning og kunnskapsproduksjon. Mange fortalte om forskning i tilknytning til verdensarvstedet, og flere ønsket seg internasjonal forskning – ikke minst forskning som også kunne si noe om stedet i relasjon til andre verdensarvsteder. Slik situasjonen er i dag, er det de færreste som har fasiliteter å tilby forskere som ønsker et

opphold i tilknytning til verdensarvstedet. Ved en etablering av sentre for verdensarven håper man å kunne bedre på denne situasjonen. Kunnskap og impulser fra internasjonal forskning, enten fra langtidsbesøkende enkeltforskere eller i form av internasjonale konferanser om relevante temaer, er noe man ønsker seg.

Alle fortalte at "eget" verdensarvsted både var med i et nordisk nettverk for verdensarv, i tillegg til et nystartet norsk nettverk, Norges Verdensarv. Nettverksarbeid ble karakterisert som svært verdifullt og nyttig, både for støtte, inspirasjon og faglige diskurser. Samarbeid oppstår i kjølvannet av nettverk. For verdensarvstedene er det viktig å delta i internasjonale prosjekter for å fremme lokal og nasjonal forståelse, og selv få ny kunnskap og nye innsikter. For eksempel kan et utvekslingsprogram med *volunteers* gjennomføres i regi av sentre for verdensarven, ikke minst fordi et senter vil være helårsåpent. Helårsdrevne sentre kan også ha en rolle i for eksempel overvåking og rapportering som er av interesse for Unesco.

Den internasjonale dimensjonen er viktig for verdensarvstedene. Mulighetene til å knytte internasjonale kontakter, drive nettverksbygging etc. er imidlertid begrenset siden så få personer i dag arbeider på heltid med verdensarv i Norge. Tida strekker derfor ikke til i forhold til strategisk planlegging og deltakelse i internasjonale prosjekter.

3.4 Relevans for og tilleggsverdi for nasjonalparksentre

I 1995 gikk Miljøverndepartementet inn for at det i løpet av en tiårsperiode skulle etableres nasjonalparksentre i tilknytning til eksisterende eller framtidige nasjonalparker. Hovedformålet til sentrene er formidling på bredt grunnlag om "egen" nasjonalpark samt de øvrige. I dag er det til sammen 14 slike sentre i tilknytning til nasjonalparker, fra Øvre Pasvik i Sør-Varanger kommune til Hardangervidda natursenter i Telemark. Det er innført en autorisasjonsordning for nasjonalparksentrene som vektlegger innhold og aktivitet, profil, lokalisering, finansiering av drift, mål og målgruppe, kompetanse og service. Tilskudd fra staten dekker ikke alle sider ved sentrenes virksomhet

(<http://www.nasjonalparksenter.no/bakgrunn/>)

Ingen av de spurte ser det som relevant å slå sammen eller samlokalisere sentre for verdensarven med eksisterende nasjonalparksentre. Et av argumentene er at sentre for verdensarven bør lokaliseres i eller på grensa til selve verdensarvstedet. Dette vanskeliggjør en samlokalisering til eksisterende nasjonalparksentre. Mange ser imidlertid samlokalisering med andre parter som aktuelt. Først og fremst gjelder dette samarbeidende parter i verdensarvområdet, men også lokale aktører ble nevnt. Å utvikle sentrene for verdensarven til et lokalt kompetansemiljø blir ansett som svært positivt for lokalsamfunn og verdensarvens lokale forankring.

I dag er det samarbeid eller samlokalisering mellom flere verdensarvsteder og museer. Museene er profesjonelle formidlere av kulturarv og dette kan et senter for verdensarven dra nytte av. Som en ulempe ble det trukket fram at museer og verdensarv sorterer under ulike departementer, noe som kan være ei utfordring for samarbeid.

Nasjonalparksentrenes hovedfokus er ene og alene nasjonalparkene. De spurte hadde liten tro på at sentrene for verdensarven kan overleve økonomisk hvis de utelukkende skal fokusere på verdensarvstedene. Man ønsker seg et bredere nedslagsfelt og ser fordelene av en samlokalisering med relevante samarbeidspartnere som museer, bibliotek eller turistkontor. Utfordringen er å balansere mellom levedyktighet og samlokalisering. Et senter for verdensarven bør ha en bredde i virksomheten som muliggjør en bærekraftig økonomi. De spurte mener også at modellen som blir valgt må kunne tilpasses lokale forhold og muligheter.

4 Sentre for verdensarv – forvaltning, formidling og forskning

4.1 Innledning

Tre av verdensarvstedene har sendt søknad til Miljøverndepartementet om finansiering av investering og/eller drift av sentre for verdensarven: Bergkunsten i Alta, Vegaøyan og Geirangerfjorden verdensarvområde i Vestnorsk fjordlandskap. Bergstaden Røros har også konkrete planer om å sende en slik søknad.

Øvrige verdensarvsteder er ikke søkere i dag, og de har heller ikke planer om å bygge opp et senter for verdensarven. For Struve meridianbue, som går gjennom Finnmark, er Finland hovedkoordinerende stat. For Urnes stavkirke er topografien utformet slik at utfordringen med å anlegge et større senter for verdensarven i tilknytning til verdensarvstedet, blir svært vanskelig. I det sørlige området i Vestnorsk fjordlandskap, Nærøyfjorden, er Nærøyfjorden verdensarvpark etablert og i virksomhet.

Konvensjonsteksten legger vekt på vern, bevaring, formidling og forskning. Med utgangspunkt i dette, vil det i dette kapitlet fokuseres på tre virksomhetsområder ved sentre for verdensarv: forvaltning (inkl. vern og bevaring), formidling og forskning. Disse områdene vil i mange tilfeller overlappe og er derfor gjensidig avhengige av hverandre. På den ene siden vil et område ofte være mer attraktivt som forskningsfelt etter at det har fått status som verdensarv. På den andre siden vil forskning kunne bidra med ny kunnskap til både verne- og bevaringsmetoder, samt innhold i formidling. Det må tilføyes at virksomheten ved de enkelte verdensarvstedene allerede i dag inneholder mange ulike aktiviteter.

4.2 Forvaltning

Inn under forvaltning kommer både ordinær administrasjon og øvrig drift, med blant annet utvikling av samarbeid, nettverk og vertsfunksjoner. Mange ønsket å utvikle sentrene for verdensarv til kompetansemiljø med bred deltakelse både lokalt, nasjonalt og internasjonalt.

I konvensjonsteksten brukes begrepet *site manager*. Dette kan oversettes med en person som er ansvarlig for forvaltning, overvåking og bevaring av verdensarven. I Norge er det – uavhengig av vern av verdensarvsteder – en etablert forvaltning på nasjonalt og regionalt nivå som har ansvar for kultur- og naturarven. Begrepet passer derfor ikke inn i det norske forvaltningsregimet. Tittelen *site co-ordinator* vil være en mer hensiktsmessig betegnelse, og flere av de daglige lederne for verdensarvstedene bruker denne tittelen i internasjonale sammenhenger.

Samlokalisering og nettverk gjør at et senter kan ha en allsidig vertsfunksjon, både som utleier til institusjoner og offentlige organer som det er naturlig å samarbeide med i forhold til verdensarven. Det kan være Statens naturoppsyn eller lokale aktører som for eksempel turistkontor og reiselivsbedrifter. Vertsfunksjonen kan også handle om å stille til rådighet kontorer eller arbeidsstasjoner for tilreisende forskere og/eller studenter for en kortere eller lengre periode. Også lokaler til egne eller andres møter og arrangementer kan være aktuelle å disponere i et senter for verdensarv.

Et verdensarvsenter som har helårsdrift som intensjon, må ha en virksomhet som ikke er fullstendig avhengig av sesongbasert turisme. Dette kan gi stabilitet og forutsigbarhet for lokale aktører som prøver å utvikle et bærekraftig næringsliv knyttet opp mot verdensarven.

Verdensarvstedene deltar i ulike faglige og fagpolitiske nettverk både lokalt, nasjonalt, nordisk og internasjonalt. Deltakelse i nettverk forplikter, men det kan også gi støtte og verdifulle innspill til eget arbeid. Selv om det enkelte verdensarvsted er unikt og tilskrevet en enestående universell verdi, vil forvaltningen av stedene ha mange likelydende utfordringer. En av disse er kompetente guider, og det ble sagt at man ønsker ei felles nordisk kompetansegivende utdanning om verdensarv.

Vern og bevaring er konvensjonspålagte forpliktelser. Dette vil alltid være en viktig og sentral virksomhet i forvaltningen av verdensarvstedene. Vern og bevaring kan omfatte identifisering, restaurering, vedlikehold, sikring og overvåking. I feltet overvåking ligger også bevisstheten om og løsninger på utfordringer knyttet til slitasje og tålegrenser, masseturisme, miljøproblematikk, estetikk og ikke minst hærverk og vandalisme. På Vegaøyen er det for eksempel behov for oppsyn under ærfuglenes hekkesesong, og Vestnorsk fjordlandskap opplever at røyk fra besøkende cruiseskip kan legge seg som smog over fjorden.

4.3 Formidling

Formidlingsoppdraget for sentre for verdensarven er i utgangspunktet gitt. Det er verdensarven som skal og må stå i fokus for den formidlingsvirksomhet som foregår. Det ble poengtert at verdensarvens rolle som *verdens arv* må gjenspeiles i formidlingen. Det internasjonale aspektet må ivaretas av verdensarvstedene for å skape respekt og forståelse for verdensarven, enten det gjelder natur- eller kulturarv. Denne forpliktelsen gjelder også overfor lokalbefolkningen. Sentre for verdensarven må evne å formidle at verdensarv er noe som går utenfor og favner bredere enn det enkelte sted, og sentrenes rolle er større og går videre enn grensene for de enkelte verdensarvlokaltetene.

Det ble uttalt at for *beste praksis*-intensjonen er tida kommet for å vektlegge formidling i like stor grad som vern og bevaring. Sentre for verdensarv kan være arenaer for nyskapende utstillinger i formidlingssammenheng. Formidlingen bør utgjøre en kunnskapsport til verdensarven, og et senter bør bygges opp som en kunnskapsressurs om verdensarven. Publikum bør møtes på en annen måte enn i dag. Utearealene i verdensarvområdet kan ikke endres, men innendørs utstillinger kan endres, skiftes ut og fornyes. Dette kan gjøres uten at klassisk informasjonsmateriale som brosjyrer, guidehefter, veivisere og informasjonstavler blir borte.

I turistsesongen vil guidede omvisninger (på flere språk) være en del av formidlingstilbudet på de fleste verdensarvstedene. Slike turer tar gjerne 1 – 1 ½ timer. Skal man make å formidle mer enn bare en oversikt over verdensarvstedet, må en prøve å få de besøkende til å bli værende flere dager ved å tilby et konsept som gir både kunnskap og opplevelse.

Et senter for verdensarv vil ofte være det første stedet de besøkende kommer til. Da er det viktig at det første som møter dem er god og interessant informasjon om stedet. Årstider og sesongvariasjoner gjør at hele eller deler av flere verdensarvsteder er utilgjengelige deler av året. For eksempel vil bergkunsten i Alta ligge under snø i vinterhalvåret, og dunværene på Vegaøyen vil være utilgjengelig for besøkende i hekkesesongen. Formidlingen i selve senteret for verdensarven blir i slike tilfeller desto viktigere for de besøkende.

Verdensarvkonvensjonen vektlegger formidling for framtidens generasjoner. Mange steder har allerede i dag flere tilbud til skoleklasser som har verdensarven som en del av sin

undervisning. Det kan være prosjekter utarbeidet på det enkelte verdensarvsted, for eksempel nettsider eller lysbildeserier. Skoler kan også knytte seg til skolenettverk som Unesco's Associated Schools project (ASP). Det ble uttrykt at et senter for verdensarven burde ha egnede undervisningsrom for skoleklasser som besøker verdensarvstedet. Det er et uttalt mål at barn og unge må få et positivt forhold til verdensarven gjennom skoleløpet, ikke bare til den materielle arven, men også til den immaterielle arven; til historien og fortellingene om stedene.

Formidling av verdensarven til den oppvoksende generasjonen trenger ikke nødvendigvis skje kun gjennom skoleverket. Barnebøker og filmer om verdensarvsteder produseres også. I formidlingssammenheng trenger man tilbud til alle aldersgrupper, ikke minst når barn og unge kommer som besøkende sammen med foreldre eller foresatte.

Formidling – og kanskje spesielt i et helårsperspektiv – kan også omfatte kursvirksomhet og kompetansegivende utdanning. Sentre for verdensarven kan selv eller i samarbeid med andre arrangere kurs med tematikker knyttet til verdensarv. Dette kan også være en del av kompetanseheving hos lokalbefolkningen, slik at i møte med besøkende kan den fastboende være "ambassadør" og kunnskapsformidler om "sin" verdensarvlokaltet. Som nevnt i kap 4.3 er ei felles nordisk kompetansegivende utdanning om verdensarv noe som man ønsker å realisere.

4.4 Forskning

Forskning er en del av Unesco's mandat fra FN, og i Verdensarvkonvensjonen pålegges statsparten en plikt til å oppmuntre til forskning. Kunnskapsproduksjon og dokumentasjon, både nasjonalt og internasjonalt, er grunnlaget for bedre og oppdatert vern, bevaring og formidling. Forskning har en internasjonal dimensjon, og ny kunnskap kan nyttiggjøres etter å ha vandret over mange grenser. Det gjelder også for kunnskap produsert ved norske verdensarvsteder.

De spurte ønsket at sentrene for verdensarv skulle være en arena for forskning, uten dermed å være eller bli oppfattet som en forskningsinstitusjon. Kunnskapsbehovet om verdensarvlokalitetene er stort, og besøkende forskere og studenter er en viktig ressurs i arbeidet. Det ble ikke oppfattet som realistisk med egne stillinger til forskere knyttet til sentrene for verdensarv. De spurte så heller muligheten av å *legge til rette* for forskning på en god måte. Det vil både forskere og sentre for verdensarven få nytte av. Det blir også ansett som viktig å knytte til seg studenter på høyere nivå, og som skriver om ulike tematikker i tilknytning til verdensarven. Sentre for verdensarven kan spille inn ønskede forskningsspørsmål og – temaer til høyere utdanningsinstitusjoner.

Når sentrale forskningsinstitusjoner viser interesse for verdensarven og formidler dette til lokalsamfunnet, vil det kunne ha som effekt at lokal ungdom ser at det kan finnes spennende kunnskapsjobber innen verdensarv og lokalmiljø.

Verdensarvstedene har i varierende grad arkiv- og dokumentasjonsmateriale om lokaliteten. Der dette er tilgjengelig, vil det kunne utgjøre viktig data for forskning. Derfor er dokumentasjon og innsamling av materiell så vel som immateriell arv, en viktig og nødvendig virksomhet ved sentre for verdensarven.

5 Konklusjon

Statens konvensjonsforpliktelser er som tidligere omtalt nedfelt i konvensjonsteksten. Det er spesielt i art. 5 at man kan lese om etablering av instanser/sentre knyttet til verdensarvområder, men også art. 4 omhandler innholdet i de statlige forpliktelser:

Hver stat som er part i denne konvensjonen, erkjenner plikten til å identifisere, verne, bevare, formidle og overføre til framtidige generasjoner den kultur- og naturarv [...] som befinner seg på dens territorium [...]. Denne stat skal gjøre alt for å gjennomføre dette så langt dens ressurser rekker [...].

Formuleringen ovenfor om å ... *gjøre alt for å gjennomføre dette så langt dens ressurser rekker*, kan forstås som at statspartene bør se mer på de muligheter som åpner seg ved å være vertskap for verdensarvsteder, enn på kun forpliktelsene som er nedfelt i konvensjonen. Da kan *beste praksis* utvides til ikke bare å omfatte vern og bevaring, men også kunnskapsproduksjon som kan gi bedre grunnlag for vern og formidling - og som igjen gir basis for gode utstillinger. Det ble av flere uttrykt et behov for utforming av en helhetlig politikk på verdensarvfeltet.

De spurte har lagt vekt på hvilke muligheter som kan realiseres ved en etablering av sentre for verdensarven. Sentrene vil i et slikt perspektiv plasseres i dynamikken mellom målsettingene med verdensarvsteder og det lokale samfunn. I en helhetlig forvaltning av verdensarvstedene må både verdensarven og lokal forankring være til stede. Verdiskapingen vil skje her, og den lokale forankringen er på alle måter avgjørende for suksess, ble det sagt.

Det ble ikke ansett som relevant og logisk at sentre for verdensarven skal samlokaliseres med eksisterende nasjonalparksentre. Sentre for verdensarven bør lokaliseres i eller på grensa av verdensarvområdene, og en samlokalisering med lokalt forankrede institusjoner som for eksempel museer, blir ansett som svært relevant. Samlokaliserte institusjoner kan utvikles til et kompetansemiljø og være av avgjørende betydning for en forutsigbar drift av sentre for verdensarven.

Det er viktig å erkjenne at verdensarvstedene er forskjellige og at de representerer ulike natur- og kulturarvverdier. Man må derfor være åpen for ulike løsninger lokalt selv om alle verdensarvstedene er en realisering av Verdensarvkonvensjonen og har noen felles målsettinger og utfordringer. Den overordnede målsettingen er ivaretagelse og formidling av verdensarven som en internasjonal verdi. I tråd med regjeringens politikk hører det med til målsettingen å utvikle lokalsamfunnene hvor de ulike verdensarvstedene er lokaliserte. Etablering av sentre for verdensarven med ressurser og kompetanse vil kunne realisere disse målsettingene.

Litteratur

- Departementene (2009)
Nye byggesteiner i nord. Neste trinn i regjeringens nordområdestrategi
- Direktoratet for naturforvaltning (2005)
Policy og retningslinjer for miljøforvaltningens samarbeid med nasjonalparksentrene. Rapport 2001-1.
- Ibenholt, K., Bowitz, E. og Becken, L-E (2009)
Verdiskaping og kulturminner. Forskningsrapport 2009 – 057. Econ Pöyry
- Ibenholt, K., Røtnes, R. og Becken, L-E (2009)
Scenarier for verdiskaping og kulturminner på Røros. Forskningsrapport 2009 – 059. Econ Pöyry
- Management plan Lofoten. Norwegian Nomination 2010 to UNESCO World Heritage List. Miljøverndepartementet.
- Politisk plattform for flertallsregjering (2009 – 2013). Utgått av Arbeiderpartiet, Sosialistisk venstreparti og Senterpartiet.
http://www.regjeringen.no/upload/SMK/Vedlegg/2009/Ny_politisk_plattform_2009-2013.pdf
- St. meld. nr. 16 (2004 – 2005)   Leve med kulturminner. Miljøverndepartementet.
- St. meld. nr. 26 (2006 – 2007)   Regjeringens miljøpolitikk og rikets tilstand. Miljøverndepartementet.

Nettsider

- Direktoratet for naturforvaltning (<http://www.dirnat.no/content.ap?thisId=500022693>)
- Nasjonalparksentre <http://www.nasjonalparksenter.no/bakgrunn>
- Norges Verdensarv <http://www.norgesverdensarv.no/>
- Norske verdensarvsteder <http://www.miljostatus.no/Tema/Kulturminner/Verdensarven/>
- Op. guidelines <http://whc.unesco.org/archive/opguide08-en.pdf>
- UNESCO <http://whc.unesco.org/>
- Verdensarvsteder i Norge
- Bergkunsten i Alta <http://www.verdensarvenialta.no/>
- Bergstaden Røros <http://www.verdensarvenroros.no/>
- Bryggen i Bergen <http://www.stiftelsenbryggen.no/>
- Struve meridianbue <http://ra.no/filestore/NyNorskStruve2009.pdf>
- Urnes stavkirke <http://fortidsminneforeningen.no/eiendommer/16/18>
- Vegaøyan verdensarvområde <http://verdensarvvega.no/>
- Vestnorsk fjordlandskap <http://www.verdensarv.com/>

Intervjuer

<u>Navn</u>	<u>Verdensarvsted/Annen tilhørighet</u>
Reidun L. Andreassen	Norges Verdensarv
Lasse Bjørkhaug	Bryggen i Bergen
Katrin Blomvik	Vestnorsk fjordlandskap – Geiranger Verdensarvsenter
John Bryde	Bergstaden Røros
Rita Johansen	Vegaøyan
Ingunn Kvisterøy	Miljøverndepartementet
Erling Opheim	Vestnorsk fjordlandskap – Nærøyfjorden verdensarvpark
Torfinn Rohde	Bergstaden Røros
Lisen Røll	Riksantikvaren
Gaute Sønnebø	Direktoratet for naturforvaltning
TrondTaugbøl	Riksantikvaren
Fian Thorne	Urnes stavkirke
Gerd Valen	Bergkunsten i Alta

NIKU publikasjonsliste/Publications

pr. april 2010

Fra 2003 avslutter NIKU tidligere serier og etablerer to nye, NIKU Rapport og NIKU Tema. F.o.m. 2001 er samtlige utgivelser tilgjengelig på www.niku.no som pdf-filer.

Kontaktadresse/Publications can be bought from:

NIKU, Postboks 736 Sentrum, N-0105 Oslo

Tlf./Tel.: (+47) 23 35 50 00. Faks/Fax: (+47) 23 35 50 01

E-mail: kirsti.e.sundet@niku.no

Nye serier f.o.m. 2003

NIKU Rapport

- 1 Bergstadens Ziir; Røros kirke. Tilstand og tiltak. *Brønne, J.* 2003. 97 s.
- 2 «Intet forandrer seg så ofte som fortiden». Om krusifiksene i Ringebu stavkirke. *Stein, M., Bronken, I. A., Nyhlén, T., Strandskogen, K. og E. S. Tveit.* 2003. 114 s.
- 3 Den bemalte og forgylte kalvariegruppen fra 1100-tallet i Urnes stavkirke. Konservering 2001-2003. *Frøysaker, T.* 2003. 89 s.
- 4 Samiske Kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Nord Troms og Finnmark. *Svestad A. og S. Barindhaug.* 2003. 15 s. **Utsolgt, kun som pdf-fil**
- 5 Alterskapet i Grip stavkirke. Et 1700-talls alterskap fra middelalderen. Konservering 2001-2003. *Olstad, T.M.* 2003. 59 s.
- 6 Hamar Cathedral ruin. Archaeological investigations 1996-1998. *Reed, Stan.* 2005. 244 s. **Utsolgt, kun som pdf-fil**
- 7 Samiske urgraver. Statusrapport med forslag til miljøovervåkingsprogram. *Myrvoll, E. R.* 2005. 37 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 8 Lysekroner frå Nøstetangen glasverk. Dokumentasjon, vurdering av originalitet, sikring og konservering. *Bjørke, A.* 2006. 55 s.
- 9 Evaluering av digitale dokumentasjonssystemer for arkeologiske utgravninger. *Molaug, P.B., Petersén, A., Risan, T.,* 2006. 19 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 10 Kulturminneforvaltningens og planarbeidets historie på Røros. "Kulturav og verdiskaping. Økonomiske virkninger av kulturarven på Røros". Arbeidspakke 1. *Andersen, S. og Brønne, J.* 2006. 89 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 11 Ikonene i St. Georgs kapell, Neiden, Sør-Varanger kommune. Kontekst, motiver, teknikk og restaurering. *Norsted, T.,* 2006. 71 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 12 Landskap og historie-GIS. Historisk landskapsanalyse i Vestre Slidre, Oppland. *Guttormsen, T. S.,* 2007. 43 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 13 Konservering av Peter Reimers' altermalerier i Valle kirke, Lindesnes kommune i Vest-Agder. *Ford, T. O. og Frøysaker T.* 2007. 30 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
14. Samiske kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Finnmark, Troms og Nordland. *E. R. Myrvoll.* 2007. 36 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 15 Kulturav som kapital. En analyse av kulturavskapitalens diversitet på Røros som et grunnlag for tenkning om verdiskaping. Delprosjekt 5 i forskerprosjektet "Verdiskaping Røros". *T. S. Guttormsen, & K. Fageraas.* 2007. 105 s + vedl. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 16 Konservering av kirkeskip. Bønsnes kirke, Hole kommune i Buskerud. *Smith, H.* 2007. 22 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 17 Kulturhistoriske registreringer. Porsangermoen – Halkavarri skytefelt. *Barindhaug, S., Risan, T. & Thuestad, A.E.* 2007. 127 s. (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

- 18** Flybåren laserskanning og registrering av kulturminner i skog. Fase 2. *Risbøl, O., Gjertsen, A. K. og K. Skare. 2007. 33 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 19** Kulturminneverdier i by mellom bevaring og byutvikling. Et kunnskapsgrunnlag. *Omland, A., Berg, S. K., Mehren, A. og Eldal, J. C. 2007. 59 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 20** Lokala röster och lokala värden. En studie av Ålgårds kyrkas betydelse för icke-kyrkogångare. *Grahn, W. 2007. 30 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 21** Alterskapet fra senmiddelalderen i Hadsel kirke – et alterskap attribuert til Lekagruppen. Undersøkelser og behandling av alterskapet. Oppmåling av fire skap i Lekagruppen. *Olstad, T. 2008. 83 s.*
- 22** Flybåren laserskanning og registrering av kulturminner i skog. Fase 3. *Risbøl, O., Gjertsen, A.K., og Skare, K. 2008. 43 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 23** Maleriene i Fingalshula, Gravvik i Nærøy. *Norsted, T. 2008. 101 s.* (Finnes kun som Pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 24** Samiske helligsteder. Tradisjon – registrering – forvaltning. *Myrvoll, E. R. 2008. 50 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 25** Krusifikset og madonnaskapet i Hedalen stavkirke. Undersøkelse 2006-2008. *Stein, M. og Andersen, E. 2008. 82 s.*
- 26** Før og etter. Overvåking av tilrettelagte kulturminner. *Myrvoll, E. R. og Thuestad, A. E. 2009. 128 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 27** Interseksjonella konstruksjoner og kulturminnesforvaltning. *Grahn, W. 2009. 60 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 28** Kulturmiljøvurdering i Hammerdalen – Larvik. *Berg, S. K., Hvinden-Haug, L. J. og Larsen, K. C. 2009. 66 s + vedl.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 29** Kulturmiljøbegrepet som teoretisk/analytisk begrep og som praktisk begrep for forvaltningen? *Molaug, P. B., Sollund, M.-L. B., Sæterdal, A. 2009. 41 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 30** Visuell innvirkning på kulturminner og kulturmiljøer. En studie med utgangspunkt i vindparkutbygging på Lista. *Larsen, K. og Jerpåsen, G. 2009. 29 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 31** Evaluering av "Spesielle miljøtiltak i jordbruket" (SMIL). Freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer. *Sætren, A. 2009. 72 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 32** Om retningslinjer for håndtering og forvaltning av skjelett- og gravfunn fra nyere tid. Rapport til Riksantikvaren. *Sellevold, B. 2009. 49 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 33** I pilegrimenes fotefar. Pilegrimsleden som verdiskapingsprosjekt. *Berg, S. K., Nesbakken, A. 2009. 66 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 34** Godt fungerende bevaringsområder. *Nyseth, T.; Sognnæs, J. 2009. 124 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 35** Kulturminneforvaltningens kunnskapsbehov 2005-2009. *Larsen, K.C., Myrvoll, M. og Fløisand, I. 2009. 124 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 36** Nasjonalt resultatmål 3 for kulturminnevernet. En undersøkelse av status og mulighet for måloppnåelse i 2020. *Sætren, Anne. 2010. 79 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

NIKU Tema

- 1** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2002. *Sollund, M.-L. B. 2003. 20 s.*
- 2** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2002. *Barlindhaug, S. og Holm-Olsen, I. M. 2003. 22 s.*
- 3** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2002. *Haavaldsen, P. 2003. 16 s.*

- 4 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2002. *Binns, K. S.* 2003. 22 s.
- 5 NIKU strategiske instituttprogram 2001-2006. Verneideologi. NIKU-seminar 4. februar og 25. april 2002. *Seip, E. (red.)* 2003. 77 s.
- 6 Bevaring av samlingane ved fem statlege museer. Undersøkingar utført for Riksrevisjonen. *Bjørke, A.* 2003. 95 s.
- 7 På vandring i fortiden. Mennesker og landskap i Gråfjell gjennom 10 000 år. *Amundsen, H. R., Risbøl, O. & K. Skare (red.)* 2003. 112 s. **Utsolgt, kun pdf-fil**
- 8 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland, 2003. *Binns, K.S.* 2004. 20 s.
- 9 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold, 2003. *Sollund, M.-L. B.* 2004. 17 s.
- 10 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Aust-Agder, 2003. *Sollund, M.-L. B.* 2004. 20 s.
- 11 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland, 2003. *Holm-Olsen, I. M.* 2004. 17 s.
- 12 Landskap under press – Urbanisering og kulturminnevern. En studie med eksempler fra Nannestad og Stavanger. *Swensen, G., Jerpåsen, G., Skogheim, R., Saglie, I-L, Guttormsen, T. S.* 2004. 95 s.
- 13 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sarpsborg kommune, Østfold, 2004. *Sollund, M.-L. B.* 2005. 29 s.
- 14 Fra vermesone til risikosone. Studier i middelalderbyene Bergen og Tønsbergs randsoner. *Nordeide, S. Walaker (red.)* 2005. 76 s.
- 15 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skien kommune, Telemark 2005. *Sollund, M.-L. B.* 2006. 24 s.
- 16 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Grong kommune, Nord-Trøndelag 2005. *Sollund, M.-L. B.* 2006. 26 s
- 17 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Tromsø kommune, Troms 2005. *Holm-Olsen, I. M.* 2006. 22 s.
- 18 Kultur – minner og miljøer. Strategiske instituttprogrammer 2001-2005. *Red. Egenberg I. M., Skar B. og Swensen, G.* 2006. 354 s.
- 19 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Fræna kommune, Møre og Romsdal, 2006. *Sollund, M.-L. B.* 2007. 19 s.
- 20 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland, 2006. *Sollund, M.-L. B.* 2007. 21 s.
- 21 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2007. *Sollund, M.-L. B.* 2008. 20 s.
- 22 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2007. *Sollund, M.-L. B.* 2008. 20 s.
- 23 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2007. *Thuestad, A. E.* 2008. 20 s.
- 24 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland, 2006. *Thuestad, A. E.* 2008. 21 s.
- 25 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Guovdageainnu suohkan / Kautokeino kommune, Finnmark 2006. *Holm-Olsen, I. M. og Thuestad, A. E.* 2008. 19 s.
- 26 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Aust-Agder 2008. *Sollund, M.-L. B.* 2009. 21 s.

- 27** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland 2008. *Sollund, M.-L. B.* 2009. 21 s.
- 28** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold 2008. *Sollund, M.-L. B.* 2009. 17 s.
- 29** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland 2008. *Thuestad, A.E.* 2009. 20 s.
- 30** Kulturarv og stedsidentitet. Prosjektsammendrag. *Swensen, G (red.)*. 2009. 9 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 31** Kulturarv og stedsidentitet. Kulturmiljø i kryssilden mellom bevaring og utvikling. *Swensen, G, Larsen, K.C., Molaug, P.M. og Sognnæs, J.* 2009. 85 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 32** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sarpsborg kommune, Østfold 2009. *Sollund, M.-L. B.* 2010. 25 s.
- 33** Fragmentert eller representativt? Konstruksjonen av kulturminneverdier langs Akerselva i Oslo. *Grahn, W., Berg, S.K., Larsen, K.C.* 2010. 65 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

Annet

Kulturminner – en ressurs i tiden (Jubileumsbok – NIKU 10 år). *Red. C.Paludan-Müller & G. Gundhus, G.* 2005. 184 s.